

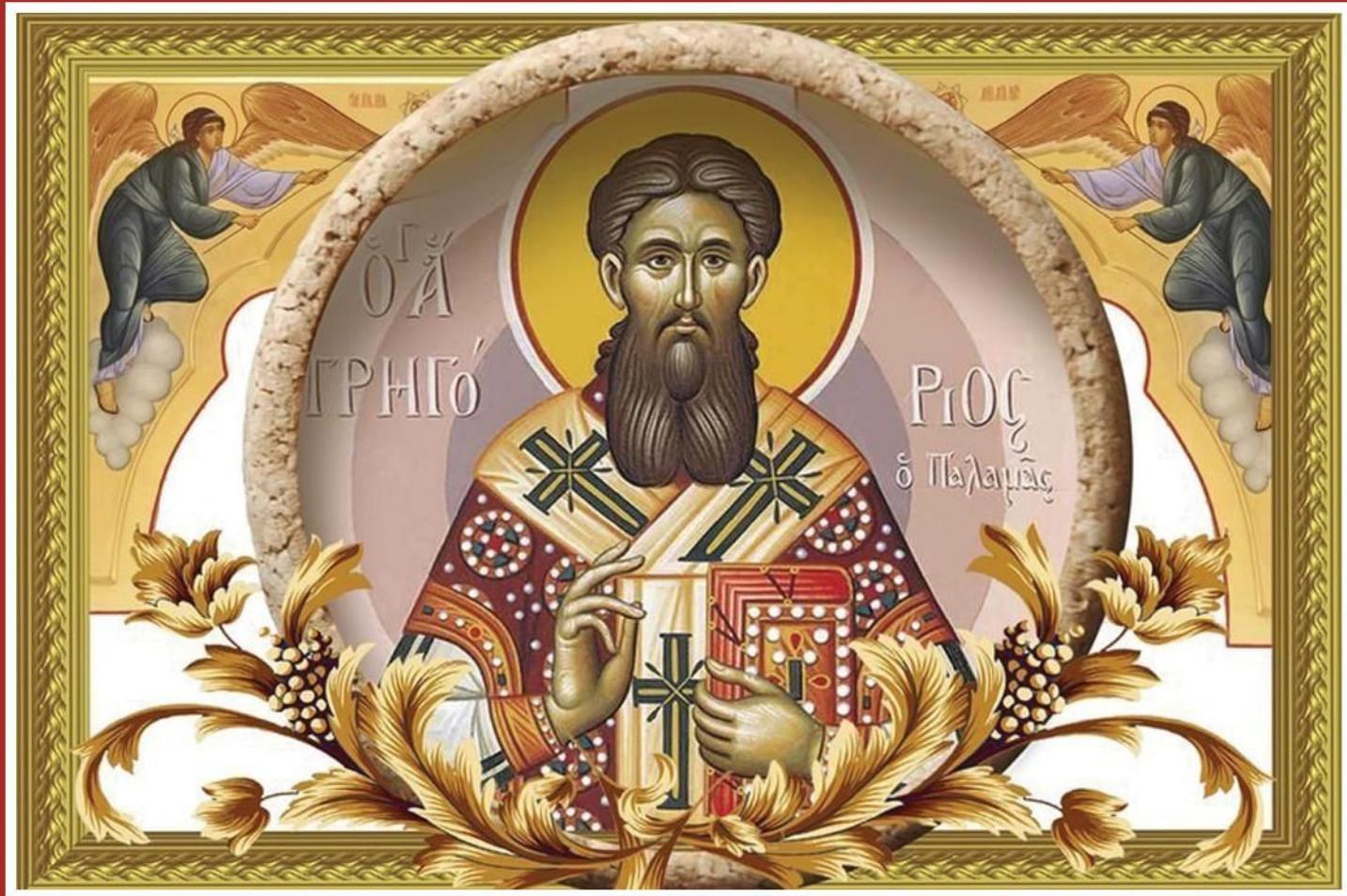
ეპატრიარქოს შეხედა

№11
921

საქართველოს
საპატრიარქოს
პრესცენტრის
ყოველკვირეული
გამოცემა

21-26 მარტი 2019 წ. გამოიცემა 1999 წლის 8 იანვრიდან
ვასი 70 თეთრი

- ✖ პატრიარქის ქადაგება
- ✖ ქრისტი. ინფორმაცია.
- ✖ გრიგოლ პალიაშვილის ხსენება
- ✖ მინდა თაოვანი დაყუდებული
- ✖ გვიანი ანტიკური ხანის

ნოვაციანობის
ფრაზი
შუა საუკუნეების
საქართველოში

- ✖ „რა უნდა ვძეთ, თუ ცოდვაბის
კოცონცისგან გამომორჩილი
ნვანი სული უძლურია
გულრიცხვის აღსარებისთვის?!”
- ✖ „არავინ უარყო მათთვის
კვირვასი სახელი ქრისტიანისა“
- ✖ გარეაპარალი ბაზიაშვილის
ოჯახი

გვიანი ანტიკური ხანის ნეოპლატონური ტრადიცია შუა საუკუნეების საქართველოში

ნაწილი I — პროკლე დიადოხოსი

პროკლეს ფილოსოფიის პირველი ქართველი კომენტატორი, იოანე პეტრინი ცდილობდა, რომ ბერძნული ფილოსოფია საქართველოში საგანგებო ყურადღების საგნად ექცია. ამასთან ერთად, იგი პლატონური ფილოსოფიის გადმოცემასაც ესწრაფოდა. პეტრინი ფიქრობდა, რომ პლატონური ფილოსოფიის საფუძველზე სამყაროს ქრისტიანული ხედვის დასაბუთება უკეთ იქნებოდა შესაძლებელი. სწორედ ამის გამო თარგმნა მან ძველქართულად პროკლე დიადოხოსის „თეოლოგიის საწყისები“ და მას საგანგებო კომენტარიც დაურთო.

პროკლეს „თეოლოგიის საწყისების“ კომენტარი იოანე პეტრინის მიერ ასეთი სათაურისაა: „განმარტებად პროკლესთვს დიადოხოსისა და პლატონურისა ფილოსოფიისათვს“. ის შედგება წინასიტყვაობისგან, თითოეული თავის კომენტარისა და ე. წ. ბოლოსიტყვაობისგან. გარდა ამისა, მთავარია პროკლეს ამ ნაშრომის ბერძნული ენიდან შესრულებული ძველქართული თარგმანი, რომელიც XII საუკუნით თარიღდება და უფრო ძველია, ვიდრე ჩვენს ხელთ არსებული დღეს შემორჩენილი ბერძნული ორიგინალი პროკლეს „თეოლოგიის საწყისებისა“. 1268 წელს შესრულებული ლათინური თარგმანი ამ ნაშრომისა, რომელიც ვილჰელმ მიორბეკელს (1215-1286 წწ.) ეკუთვნის, გაცილებით უფრო გვიანდელია, ვიდრე პეტრინის თარგმანი და კომენტარი.

აქედან გამომდინარე, იოანე პეტრინის მთელი თხზულება პროკლეს ფილოსოფიის გადმოცემისა და რეკონსტრუირების დროს, განსაკუთრებით კი, პროკლეს ნააზრევის შეუსაუკუნეობრივი თარგმანებისა და კომენტარების შესწავლის პროცესში სამომავლოდ ფართოდაა გასათვალისწინებელი. აქამდე ეს ნაკლებად მოხდა პროკლეს „თეოლოგიის საწყისების“ ფართოდ გავრცელებულ გამოცემებსა და ინტერპრეტაციებში. პეტრინის ნაშრომი მხოლოდ ნაწილობრივ, ისიც არაზუსტად და ზედაპირულად თუ იყო მოხმობილი (იხილეთ, მაგალითად, პროკლეს „თეოლოგიის საწყისების“ გამოცემა და თარგმანი ე. რ. დოდსის მიერ).

ფილოსოფიურ კვლევათა ეს ნაპრალი უნდა ამოივსოს იმის მეშვეობით, რომ პროკლეს ფილოსოფიის მკვლევარებმა „თეოლოგიის საწყისების“ პეტრინისეული ძველქართული თარგმანი და კო-

პროფესორი თანაზი ირამაცა

მენტარი, პროკლეს განმარტების ბიზანტიურ და ლათინურ ტრადიციისთვის ერთად, ერთ კონტექსტში უნდა შეისწავლონ და განიხილონ. აქ, უნინარეს ყოვლისა, უნდა დავასახელოთ ნიკოლოზ მეთონელისა (XII ს.) და ბერთოლდ მოსბურგელის (XIV ს.) ვრცელი კომენტარები პროკლეს „თეოლოგიის საწყისების“ შესახებ. ორივე კომენტატორმა საგანგებოდ სცადა (მართალია, განსხვავებული პერსპექტივით და მიზანდასახულობით) „თეოლოგიის საწყისების“ განმარტება. გარდა ამისა, ამავე კონტექსტში უნდა მოვხსენიოთ XII საუკუნის დიდი ბიზანტიელი მოაზროვნებისა (მიქაელ ფსელოსი, იოანე იტალოსი) და შუა საუკუნეების ლათინურენოვანი სივრცის წარმომადგენელთა (ჰაინრიხ ბატე მეხელენელი) მიერ პროკლეს რეცეფციის მცდელობები.

რატომ თარგმნა იოანე პეტრინმა პროკლე დიადოხოსის „თეოლოგიის საწყისები“ და დაურთო ვრცელი, დაწვრილებითი კომენტარი?

იოანე პეტრინი „განმარტებას“ წინასიტყვაობაში ამის შესახებ დამაჯერებულ პასუხს გვაწვდის. ქართველ ფილოსოფოსს თავისი კომენტარის მეშვეობით „წმინდა ერთის“ დასაბუთება სურს. მასში იგი ერთის განსაკუთრებულ ხასიათს განიხილავს, რომლითაც ის ყველა სხვა არსებულისგან განსხვავდება. ამასთან ერთად, წმინდა და ნამდვილი ერთი სილოგიზმის მეშვეობითაც უნდა გამოვიკლიოთ და დავასაბუთოთ. პეტრინის განმარტების თანახმად, ერთი გადამწყვეტი მნიშვნელობის ცნებაა ცოდნის დასაბუთების პროცესში. ამ პრინციპის დასაბუთების გარეშე ვერ შევქმნით მყარ დებულებებს და შემეცნებითი მიზანიც მოუწვდომელი დარჩება. ამდენად, ერთი ყოველგვარი ცოდნის წინაპირობას წარმომადგენს.

თავის წინასიტყვაობაში პეტრინი ხაზს უსვამს „თეოლოგიის საწყისებისა“ და მასზე დართული კომენტარის პედაგოგიურ და დიდაქტიკურ დანიშნულებას. ამ ტიპის წიგნების გაგება მრავალგზის წაკითხვასა და დამუშავებას მოითხოვს. პეტრინისთვის აქ სოკრატე სანიმუშო მაგალითის დამნერგავი და მომცემი იყო: სოკრატე ბავშვის მსგავსად კითხულობდა და მხოლოდ ამგვარი სწავლის საფუძველზე განიხილავდა წაკითხულის შინაარსს. პეტრინი ტექსტის ზუსტი და ადეკვატური კითხვის მეთოდის დაფუძნების დროს, ერთი შეხედვით, თითქოსდა, მცირედ დეტალებსაც კი ითვალისწინებს: ტექსტის არსის გასაგებად და დასადგენად საჭიროა სასვენი ნიშნების კარგად გამოყენება და ა. შ.

მას შემდეგ, რაც პეტრინმა თავის წინასიტყვაობაში პროკლესულია აზროვნების მნიშვნელობის შესახებ საკითხი დასვა და განიხილა, იგი „თეოლოგიის საწყისების“ თითოეულ თავს დაწვრილებით განმარტავს და ცდილობს, რომ მკითხველს პროკლეს ამ ნაშრომის ურთულესი დებულებები შეძლებისდაგვარად ამომწურავად და ვრცლად განუმარტოს. პეტრინის კომენტარები შემდეგი სტრუქტურისაა: დასაწყისში მოცემულია პროკლეს დებულება, „თეოლოგიის საწყისების“ შესაბამისი თავიდან და მხოლოდ ამის შემდეგ არის მოცემული მათი ახსნა-განმარტება პეტრინის მიერ. პეტრინი პროკლეს თხზულების ყველა (211-ივე) თავს დაწვრილებით განმარტავს.

თავის კომენტარებში პეტრინი ანტიკური ფილოსოფიის მნიშვნელოვან პრობლემებსაც ეხება. საგანგებო გულმოდგინებით იგი პროკლეს ნაშრომის ურთულეს თავებსა და შინაარსებს განმარტავდა. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ერთისა და მრავალის, მიზეზისა და შედეგის, ღმერთისა და ყოფიერთა, კეთილისა და პოროგის, დროისა და მარადიულობის, მთელისა და ნაწილის ურთიერთმიმართების პრობლემის განხილვა პეტრინის მიერ. პროკლეს მოძღვრება „ნუსის“ შესახებ (შემეცნების თეორია) პეტრინმა თავისი კომენტარის 160-183-ე თავებში განიხილა, ხოლო სულისა და ადამიანური შემეცნების პროცესის აღნერა კი გვხვდება ამავე კომენტარის 184-211-ე თავებში.

იოანე პეტრინს ისიც კარგად ესმოდა, რომ პროკლეს მიერ მკაცრად და მოკლედ ჩამოყალიბებული რთული და კომპლექსური წინადადებები ხშირად ადგილს არ ტოვებდნენ ახსნა-განმარტებითი პარაფრაზებისთვის. ამის გამო იგი ხშირად მაგალითებს მოიხმობს, რათა პროკლეს რთული დებულებები ადეკვატურად განმარტოს და

მკითხველის წინაშე თვალსაჩინო ფორმით წარმოადგინოს. პეტრინი მკითხველთან განსაკუთრებულ სიახლოვეს ეძიებს და ცდილობს, რომ თავის მოწაფეთა შემეცნებითი მზაობა და მდგრამარეობა ადეკვატურად გაიაზროს და შემეცნებისა და ცოდნის დაუფლების პროცესში დაეხმაროს მათ. პეტრინისაგანგებოდ მიმართავს კიდეც მკითხველს მის მიერვე შემუშავებული ფორმებით: „გესმაა აქა, გამგონეო, ხედულო გონებისაგან“, „განიცადენ, გამგონეო“ და სხვ. მიმართვის ეს ფორმები ხშირად გვხვდება პეტრინის კომენტარში და იმის მიმანიშნებელია, რომ პეტრინმა ეს კომენტარი სასწავლო მიზნებისთვის დაწერა. აქედან გამომდინარე, საქმე გვაქვს მონოლოგის ფორმით დაწერილ დიალოგთან, რომელიც პეტრინმა გელათის მონასტერთან არსებულ აკადემიაში გამართა იქაურ მსმენელებთან.

იოანე პეტრინის კომენტარი ნათლად აჩვენებს, რომ იგი არა მარტო „თეოლოგიის საწყისებს“, არამედ პროკლეს სხვა ნაშრომებსაც კარგად იცნობდა და, საჭიროების შემთხვევაში, იყენებდა კიდეც პროკლეს ამ ნაშრომის ახსნა-განმარტების პროცესში. პეტრინი კარგად იცნობდა პროკლეს კომენტარებს პლატონის „პარმენიდზე“ და „ტიმეოსზე“, ისევე, როგორც „პლატონურ თეოლოგიას“.

იოანე პეტრინის კომენტარი იმასაც აჩვენებს, რომ იგი ანტიკური ფილოსოფიის დიდი მცოდნე და პატივისმცემელი იყო. მან თავისი მაღალკული ფილდნა ამ სფეროში იმისთვის გამოიყენა, რომ პროკლეს სააზროვნო სამყაროს რეკონსტრუირება მოხდინა და ის ქართველი მკითხველისთვის ამ სახით გაეცნო. ეს საქმე მან სანიმუშო სახით განასრულა კიდევაც. თვით XVIII საუკუნის ქართული აზროვნების თვალსაჩინო წარმომადგენლებიც კი ინტენსიურად იყენებდნენ მის მიღწევებს თეორიული ფილოსოფიის სფეროში და შემეცნების პროცესის აღნერას პეტრინის შემეცნების თეორიაზე დაყრდნობით ახდენდნენ. ამის თვალსაჩინო მაგალითია ანტონ ბაგრატიონი (1720-1788 წწ.) და მისი მთავარი ფილოსოფიური ნაშრომი „სპეკალი“ (1752 წ.), რომელშიც ანტონი პეტრინის ფილოსოფიასა და (მისი მეშვეობით განმარტებულ) პროკლეს მთავარ ნაშრომზე დაყრდნობით ქმნის შემეცნების თეორიის საკუთარ მოდელს.

თენგიზ ირემაძე
ახალი საქართველოს
უნივერსიტეტის პროფესორი,
კავკახიური ფილოსოფიისა და თეოლოგიის
სამეცნიერო-კვლევითი არქივის დირექტორი